

ménnyel végződő tárgyalásokat folytatott. A mérsékeltek szem előtt tartották Romániának az Európai Unióhoz csatlakozásáig teljesíteni szükséges feltételeket.

A mérsékelt többség koalíciós kormányt alakított a magyar közösség politikai képviselőjével, RMDSZ-szel. A megegyezésen alapuló időszak alatt tovább folyt a vita, a többség ragaszkodott a nemzetállami státushoz, míg a magyar közösség fenntartotta a többnemzetiségű államról alkotott véleményét.

A magyar közösségnek az intézményesített autonómiára irányuló igénye a többséget még mindig azzal a félelemmel tölti el, hogy végül ez az állam széthullásához vezet. A megegyezésre törekvő politikai irányzatú kormányzat igyekszik a többség – kisebbség vitáit demokratikus keretek között tartani és a régi intézményes struktúrák elhagyásával az országot mind a többség, mind a kisebbség számára „lakható” állapotba hozni.

Kádár József

Szlovák nemzeti/állami mitológia az ezredfordulón

Krekovičová, Eva: Identity a mýty novej štátnosti na Slovensku. (Náčrt slovenskej mytológie na prelome tisícročia.) = Slovenký národopis, 50. roč. 2002. 2. no. 147–170. p.

A kollektív emlékezet strukturálódását és funkcionálását leginkább a társadalmi-politikai-kulturális töréspontokon érdemes tanulmányozni: ezeken kerül ui. „mozgásba” – bővül új elemekkel, sorvadnak el avult rétegei – az egész jelenséghalmoz.

A Szlovák Köztársaság 1993. évi keletkezése a szlovák identitás alakulásával és a szlovák nemzeti történelem és mitológia (re)interpretációjával kapcsolatban egy sor problémát vet fel.

Nem elhanyagolandó sajátosság, hogy az új köztársaság „államalkotó” nemzete lényegében létezésének egész ideje alatt az etnikai/nemzeti kisebbség állapotába került és egzisztált. Ez a tény a szlovákok identitásának és mentalitásának elválaszthatatlan részét képezi. Mögötte ott található a kisebbségi optika, az önreflexió, amelynek lényeges eleme a külső megítélés az államiság hiányának stigmájával. Ugyanígy lényeges eleme a tolerancia is, amely különféle etnikumok és vallások hosszú idejű együttéléséhez szükséges. A szlovák történelmi emlékezet és mitológia ezért az európai népek többségével való összehasonlításban sokkal kisebb mértékben királyok, uralkodók, győztes csaták mitológiája. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nincsenek saját nemzeti hősei, jeles történelmi dátumai, nemzeti „őnfényképei” és sztereotípiái.

A szlovákok esetében ez a „kisebbségi pozíció” nem volt mindig transzparens: az az állítás, hogy a szlovákok ezer éves küzdelmet folytattak saját államiságukért, a valóságban bizonyítatlan és politikailag visszaélésekkel járó mítosz. A kisebbségtudat csupán a történelmi töréspontokon, a fenyegetettség tudatának kíséretében lépett fel. Ezek a történelmi Magyarország keretében 1848-hoz, a kiegyezés utáni magyarosítás évtizedeihez, Csehszlovákia keretében pedig 1918-hoz, 1938-hoz és 1939-hez, aztán 1946–1948-hoz, 1968-hoz és 1987-hez kötődnek. A kisebbségi lét egyébként nem jelentett folyamatos fenyegetettséget. Mindössze olyan realitás volt, amelyhez hozzá kellett igazítani a magatartást, a mentalitást és az identitást.

A szlovák mitológia jelenleg vajdódfélben van. Két történelmi tény határozza meg alakulásait. Egyfelől a kommunizmus bukása (valaki mondta: a kommunizmus a kollektív em-

lékezés frizsidere), másfelől az 1993. évi békés elválás, ami referendum nélkül következett be, az 1992. évi választás két győztes pártjának vezetői által véghezvitt faktumként.

A fentiekből következően napjainkban az a nemzeti-állami mitológia létrehozásának célja, hogy részint „feledtesse” a kommunizmus mitológia-attrakcióit, részint pedig a most időszerű azonosságtudatot új mitológiák kialakításával, illetve régiek korszerűsítésével erősítse.

1993 után megtörtént a Szlovák Köztársaság állami ünnepeinek és szimbólumainak (címer, zászló, himnusz) jogi leírása az alkotmányban, ami nem jelenti azt, hogy mindmáig nem születnének javaslatok bizonyos módosításokra, illetve új értelmezésekre. A négy munkaszünettel járó állami ünnep (Cirill és Metód napja, a Szlovák alkotmány napja, a Szlovák Köztársaság megszületésének napja és a Szlovák nemzeti felkelés napja) közül például a legutóbbi értelmezése mindmáig labilis. Az emléknapi nem járnak munkaszünettel, de a nemzeti azonosságtudat erősítésében megvan a maguk szerepe. Az emléknapi között vannak keresztény és európai „ihletésűek”. Az ünnepek és emléknapi „környékén” kialakultak vagy kialakulóban vannak a sajátos rituálék, bár nem mindegyik ilyen szertartás (például a tábornögrázás) ismert széles körben, és nem is terjed el.

A szlovák címeréről Krekovičová elmondja, hogy egyetlen olyan elem az állami mitológiában, amely a „magyar időkre” emlékeztet, de 1848-ban a kettős kereszt ezüst színű lett, a három halom pedig kék.

Az állami zászló eredetileg (akkor még mint nemzeti lobogó) piros-fehér-kék volt, de ugyancsak 1848-ban az akkori szlovák radikálisok, hogy teljesen elűssön a magyar lobogótól, fehér-kék-pirosra módosították. A kék színnek „szláv értelmezése” is volt és lehet. A volt Csehszlovák Köztársaság zászlójának középtű háromszögletű kék színű betoldását a csehek megtartották maguknak, holott az ő nemzeti zászlójuk eredetileg fehér-piros volt (mint a lengyel). A szlovákok hevesen tiltakoztak ez ellen a „csej” ellen.

A Szlovák Köztársaság mai himnusza népi dallamot emelt e magasztos szolgálatra, s mint ilyen változatos versenyt vívott egy másik dallamra írt szöveggel. (A Tiso-féle köztársaságnak pl. ez volt az állami himnusza.) A népi dallamban a szlovákság plebejus származásával kapcsolatos mítosz tükröződik.

A legkülönbözőbb kutatások, amelyek 1989 után indultak meg, egyértelműen dokumentálják: a szlovákok, ellentétben más európai népekkel, meggyengült nemzetudattal rendelkeznek. A 19. századi nacionalizmus Szlovákiában csak az értelmiség egy szűkebb rétegének ügye volt, s korántsem érte el a másutt szokásos nemzeti mozgalmak méreteit. A szlovák lakosság azonosságtudatának jórészt regionális, mikroregionális, lokális jellege van, és e tekintetben jelentős szerepet játszik a család is. Ez a tény a politikában ugyancsak tükröződik.

A saját nemzeti azonosságtudat gyengesége a manipulálás lehetőségét vonja maga után, különösen ami az extrém populista politikusok „ellenségkép-gyártását” illeti („A magyar a szlovák nemzet elnyomója”, „a csehek irigyek”, és persze: a romák és a zsidók sem maradnak ki az ellenségek táborából).

A szlovák mitológia történeti gyökerei Samo birodalmáig (623–658) és Nagy-Moráviáig (833–906) nyúlnak vissza. A Samoig visszanyúló származás-mítoszt a valami-revaló szlovák historiográfia indokolatlannak tartja. Nagy-Moráviát illetően egy (erősebb) Svätopluk-hagyomány és egy (gyengébb) Cirill–Metód-hagyomány áll szemben egymással. Ki melyiket vallja, a csoporttudatok határozzák meg. Újabban az a helyzet, hogy az elit sem a magyarokkal, sem a csehekkel átélte történelemmel „nincs megelégedve”.

Nagy az egyetértés abban, hogy a szlovák plebejus, illetve földművelő-pásztor nemzet. Noha a szlovákok meghatározó arányban földművelők, mégis a pásztor áll (nyilván a romantikának köszönhetően) a mitológiák élén.

A nem hivatalos kollektív emlékezetben – néhány uralkodó társaságában (Korvin Mátyás, Mária Terézia, II. József, Ferenc József) – Juraj Jánošík nevű betyár áll az élen. A politikusok közül mint demokratát a népi emlékezés Štefánik, Masaryk, Havel, Dubček személyét emeli ki. Hlinka népszerűsége nem demokratizmusából fakad.

Annak ellenére, hogy a szlovák elit meglehetősen polarizált, van három olyan tennivaló, amelyet az országnak abszolválnia kell, úm. „debolsevizálás” és Európába tartás, a demokratikus nemzeti azonosságtudat megerősítése és lemondás a Kelet és a Nyugat közötti híd illúziójáról. Ez azt is jelenti, hogy

- a 19. századi típusú nemzetből a szlovákságnak – igen érzékeny politizálással – politikai nemzeté kell válnia,
- át kell dolgozni a szlovák mitológiát, azaz meghaladni a „szlovákok plebejus nemzet” eszméjét,
- ki kell a tudatból küszöbölni a „nép” kontra „felsőbbség”, a „mi” kontra „másokidegenek, rossz urak” ellentétpárokat.

Futala Tibor

A Milošević utáni Szerbia – Beszélgetés Zoran Đinđić-csel

Guez, Olivier [Rip.] : Serbie : l'après-Milosevic. Entretien avec Zoran Djindjic. = Politique internationale, 2002. 95. no. 315–328. p.

2000. október 5., Milošević bukása óta Szerbia a lehető leggyorsabban normalizálta kapcsolatait a Nyugattal, ugyanakkor politikai, katonai, közigazgatási tekintetben alapvetően miloševići módon működik. Szerbia szerkezetváltásra vállalkozott, melyhez a Nemzetközi Valutaalap és a Világbank segítségét megkapták. A dinár stabilizálódott, és az inflációt visszaszorították (kivéve az energia és a telekommunikáció szektorait).

A szerb lakosság havi átlagfizetésén – kb. 100 Euro – még nem mutatkoznak meg a makrogazdaság jó irányú változásai. Belgrád tartozásait 2001 novemberében 66%-ban törölték, így külföldi beruházókat is fogadhat. 1,3 milliárd dollár segílyt szavaztak meg számára ugyanez év júniusában. A vajdasági magyarokat érintő törvények átdolgozásával hamar megnyíltak előtte az Európa Tanács ajtói. Leghatározottabban kinyilvánította szándékát, hogy az Európai Unió tagja legyen. Ennek mintegy feltételeként a szerb egykamarás parlamentben Szerbia és Montenegro elnökei is részt vesznek, egységes minisztertanácsban működnek, a két föderatív taggal közös a Legfelsőbb Bíróság intézménye.

A jelenlegi jugoszláv társadalom feszültségeinek egyik eredője a nacionalista, az ortodox egyházhoz közelálló jugoszláv elnök, Kostunica és a pragmatikus, Európa-barát miniszterelnök, Zoran Đinđić közötti rivalizálásban rejlik. Noha a lakosság nagy része „kívánczik Európába”, mégis valamiféle nemzetközi összeesküvést sejtene az elmúlt évtized őket sújtó, háborús eseményei mögött.

A hadsereg, a titkosszolgálatok és Kostunica elnök igencsak tartózkodók a hágai Büntető Törvényszékkal való együttműködésben, míg Đinđićről ugyanez nem mondható el. Az őszi szövetségi parlamenti választások, illetve a téli szerb elnökválasztás várhatóan világos választ ad majd az olykor homályos, szerb belpolitikai helyzetre.

A tavaly február 5-én, Hágában kezdődött Milošević-per milyen hatással van a szerb népre? – hangzott Olivier Guez, a nemzetközi, „La Tribune” című napilap újságírójának kérdése Zoran Đinđićhez. Az október 5-i forradalom óta Milošević már csak történelem. A szerbeknek azonban most a túlélés gondjaival kell megküzdeniük, nincs energiájuk a